

Handläggare:
Eva Svedman
Telefon: 508 10 320

Till
Östermalms stadsdelsnämnd
sammanträde 2011-12-15

Reviderade riktlinjer för handläggning av ärenden rörande vårdnad, boende, umgänge och namn – svar på remiss från kommunstyrelsen

Dnr: 325-1826/2011

Förvaltningens förslag till beslut

Östermalms stadsdelsnämnd beslutar att godkänna tjänsteutlåtandet som svar på remissen och att översända densamma till kommunstyrelsen.

Göran Månsson
stadsdelsdirektör

Anna-Lena Christensson Österberg
avdelningschef

Sammanfattning

Kommunstyrelsen har begärt yttrande från samtliga stadsdelsnämnder med anledning av ett förslag från socialnämnden till reviderade riktlinjer för handläggning av ärenden rörande vårdnad, boende, umgänge och namn. Nämndernas yttrande ska vara kommunstyrelsen tillhanda senast den 30 december 2011. Den 1 augusti 2010 infördes en ny bestämmelse i föräldrabalken (FB) som innebär att domstolen, vid beslut om umgänge med en förälder som barnet inte bor med, får besluta att en av socialnämnden utsedd person ska närvara vid umgänget, s.k. *umgängesstöd*. Mot bakgrund av bestämmelsen om *umgängesstöd* föreslås vissa ändringar i stadens riktlinjer. Syftet är att därigenom bl.a. uppnå en likartad handläggning och resursanvändning i ärenden där domstolen fattat beslut om *umgängesstöd*. De föreslagna riktlinjerna är enligt förvaltningens åsikt i huvudsak väl utformade, men förvaltningen framför ändå ett antal påpekanden som beskrivs under rubriken förvaltningens synpunkter.

Bakgrund

Kommunstyrelsen har begärt yttrande från samtliga stadsdelsnämnder med anledning av ett förslag från socialnämnden till reviderade riktlinjer för handläggning av ärenden rörande vårdnad, boende, umgänge och namn. Nämndernas yttrande ska vara kommunstyrelsen tillhanda senast den 30 december 2011. Förslaget bifogas.

Ärendet

Den 1 augusti 2010 infördes en ny bestämmelse i föräldrabalken (FB) som innebär att domstolen, vid beslut om umgänge med en förälder som barnet inte bor med, får besluta att en av socialnämnden utsedd person ska närvara vid umgänget, s.k. *umgängesstöd*.

Mot bakgrund av bestämmelsen om *umgängesstöd* föreslås vissa ändringar i stadens riktlinjer för handläggning av ärenden som rör vårdnad, boende, umgänge och namn. Syftet är att därigenom bl.a. uppnå en likartad handläggning och resursanvändning i ärenden där domstolen fattat beslut om *umgängesstöd*.

Av förarbetena till bestämmelsen om *umgängesstöd* framgår bl.a. domstolen alltid ska utgå från om barnet verkligen har behov av stöd i samband med umgänget och att stödet ska begränsas till situationer då det ur barnets synvinkel är befogat. Det kan exempelvis handla om att barnet och umgängesföräldern saknar en nära relation eller att barnet av annan anledning inte har tillit till umgängesföräldern.

Det kan också finnas behov av att en person medverkar vid hämtning och lämning för att barnet ska slippa uppleva konfliktfyllda konfrontationer. Den person som medverkar vid umgänget ska inte ses som en person med särskilt mandat att fysiskt hindra att barnet förs bort eller kränks.

Beslut om *umgängesstöd* ska avse en viss tid och bestämmas utifrån hur länge barnet kan förväntas behöva stöd. Av förarbetena till bestämmelsen om *umgängesstöd* framgår att man rekommenderar stöd under högst ett år men att det inte kan utesluta att det finns enskilda fall som gör att stödet bör finnas kvar något längre.

Domstolen ska, innan beslut om *umgängesstöd* fattas, inhämta yttrande från socialnämnden. Om yttrandet endast har föregåtts av en s.k. snabbupplysning, eller rör ett barn som nämnden inte har någon annan kännedom om, kan tillgängliga resurser beskrivas i allmänna termer. Om nämnden har kännedom om barnet sedan tidigare bör det av yttrandet framgå vilka praktiska förutsättningar som finns för att genomföra umgänget, t ex. tid, plats och personalresurser. Ett riktmärke är upp till 5 timmar per umgängestillfälle var fjortonde dag inkl. restid (3 tim. umgänge för barnet).

Socialnämndens inställning vad gäller lämpligheten av umgängesstöd ska **inte** anges i yttrandet. Om ett beslut om umgängesstöd av något skäl är uppenbart omöjligt eller olämpligt att verkställa ska nämnden snarast vända sig till parternas ombud eller direkt till domstolen och meddela detta. Umgängesstöd är generell sett inte vare sig lämpligt eller möjligt att verkställa när det förekommit våld, hot om våld eller övergrepp mot barnet eller någon annan familjemedlem.

Socialnämnden har ansvar för att följa upp hur umgänget fungerar och verka för att stödet inte kvarstår längre än nödvändigt. Om umgänget bedöms kunna fortsätta utan umgängesstöd kan nämnden medverka till att föräldrarna träffar ett avtal om umgänge. Ett sådant avtal gäller då istället för vad domstolen tidigare beslutat. I annat fall kan det bli aktuellt att föreslå föräldrarna att någon av dem väcker talan om ändringar i umgänget. Om det vid uppföljningen visar sig att barnet har behov av umgängesstöd längre tid än vad domstolen beslutat om måste föräldrarna väcka talan på nytt.

Av socialförvaltningens tjänsteutlåtande med anledning av förslaget till reviderade framhålls att umgänge i närvaro av en av socialnämnden utsedd person är resurskrävande. Umgänget ska ofta ske på obekvämt arbetstid och uppdragen kräver särskild kompetens.

När frågan från domstolen sedan kommer, som en begäran om ett yttrande om möjligheten att tillgodose behovet av umgängesstöd ska socialtjänsten enligt den nya bestämmelsen inte yttra sig om lämpligheten. Finns det då uppenbara svårigheter att verkställa beslutet uppstår en svår situation för socialtjänsten. Det har exempelvis förekommit beslut med mycket omfattande umgängesstöd, väldigt små barn, kännedom om hot och våld m.m. Det är samtidigt en svår balansgång då socialtjänsten enbart ska verkställa domstolens beslut och inte göra en egen bedömning av lämpligheten. I propositionen finns skrivningar som ändå ger möjligheter vid yttrande. Det är tydligt uttryckt att om umgänget enligt umgängesstödjarens bedömning visar sig vara dåligt för barnet ska denna anmäla detta till socialtjänsten som då har att kontakta domstolen och parterna.

Underhand har i staden uttryckts ett behov av en samordnad, stadsgemensam resurs för umgänge mellan barn och föräldrar i konfliktfyllda situationer. Några stadsdelsförvaltningar har skapat umgängeslokaler med bemanning eller använder sig av familjecentral eller dylikt. Andra förvaltningar har inte tillgång till någon sådan resurs utan förlitar sig på uppdragstagare som närvarar vid umgänget i föräldrarnas hem eller på någon allmän, neutral plats.

Förvaltningens synpunkter och förslag

De föreslagna riktlinjerna med anledning av införande av s.k. umgängesstöd är enligt förvaltningens åsikt i huvudsak väl utformade. Förvaltningen vill dock göra följande påpekanden. I de remitterade riktlinjerna förs ett resonemang om vem som enligt 6 kap 15§ C kan utses som den person som ska medverka vid umgänget, Formuleringen är oklar och förvaltningen har svårt att se att tolkningen att en chef, eller någon annan som inte deltar i umgänget ska kunna utses enligt paragrafen. Tvärtom talar man i förarbetena om tillfälliga förordnanden. Eftersom beslutet att utse umgängespersion är att betrakta som verkställighet och inte anses behöva en särskild föreskrift om delegation kan uppgiften ligga i ett utföraruppdrag till en umgängesverksamhet.

I förarbetena till lagen prop 2009/10: 192 s 10 betonas att umgängesstödet ska utgå från barnets behov och att det aldrig bör användas om barnet behöver skydd. Detta därför att umgängespersionen helt saknar möjlighet att ingripa eller stoppa ett umgänge eller hindra att ett barn förs bort. I dessa fall ska umgängespersionen rapportera till socialtjänsten som i sin tur kan kontakta domstolen.

Föräldrabalkens skrivningar om barns rätt till umgänge med bägge föräldrar är dock mycket starkt formulerade. I praktiken tolkar domstolen ofta detta så att umgänget måste vara direkt och påvisbart skadligt för barnet om det inte ska förekomma. Att en förälder inte sköter barnet ordentligt; låter barnet vara hungrigt, inte byter blöjor, klär det för dåligt och kanske kedjeröker och tittar på TV under hela umgänget är inte nog för att umgänget ska ställas in. Tidigare fanns möjligheten att utse en kontaktperson som kunde avbryta ett umgänge, nu saknas den möjligheten för rätten. Förarbetena är tvetydiga som skäl att besluta om umgängesstöd anges att barnet känner oro; ”Den kan också bottna i att den förälder som barnet bor hos känner en oro – befogad eller inte – över att umgänge kommer till stånd och överför sin oro till barnet. Ytterligare fall när ett barn kan ha behov av umgängesstöd kan vara att det finns anledning att anta att umgängesföräldrarnas omsorgsförmåga i något avseende är bristande”. Prop 2009/10:192 s 10.

I lagförslaget finns inga bestämmelser om vad som ska ske om det visar sig under umgänget att omsorgsförmågan brister.

I förslaget till riktlinjer sägs att socialnämnden inte ska yttra sig om lämpligheten i umgängesstödet utan endast ange i vilken omfattning det är genomförbart. Samtidigt säger man att umgängesstöd inte ska anses genomförbart om det förekommit våld eller övergrepp mot barnet eller någon annan familjemedlem (s 13). Förvaltningen anser att detta är en för svepande formulering för att vara till nytta i arbetet. Det kan tänkas att det

förekommit våld mellan föräldrarna och att ett umgängesstöd ändå vore lämpligt. Det vore bättre att man utgick från en riskbedömning i det enskilda fallet.

Det vore också bra om riktlinjerna gav stöd för i vilka situationer socialtjänsten borde kunna avbryta verkställigheten och meddela domstolen detta. Det kan gälla situationer där umgängesföräldern kommer berusad, grovt överträder tiden för umgänget, utsätter barnet för kränkningar eller direkt fara. Det har redan förekommit att umgängesföräldrar med hänvisning till den nya lagstiftningen om umgängesstöd hävdar att de har rätt att göra vad de vill under sitt umgänge med barnet. Advokater hävdar att socialtjänstens enda lagliga möjlighet att avsluta verkställigheten är att omhänderta barnet enligt LVU i avvaktan på ny prövning i tingsrätten.

Riktlinjerna borde innehålla ett klart ställningstagande till denna tolkning.

Det är ofrånkomligt att bedömningen av vad som är barnets bästa kan skilja sig åt. När familjerätten på tingsrättens begäran har gjort en utredning av hur umgänget bäst kan utformas utifrån barnets bästa bör det inte uppstå några större svårigheter. Däremot har det visat sig att domstolarna ofta beslutar om umgängesstöd i interimistiska situationer vilket inte lagstiftaren har förutsett. Om barnet inte är tidigare känt hos socialnämnden genom exempelvis en utredning enligt Socialtjänstlagen finns ingen kunskap hos nämnden som kan ligga till grund för yttrandet till domstolen. Tidsutrymmet för att svara på en begäran om upplysningar är vanligtvis mycket kort varför en grundligare utredning inte kan göras. Domstolen riskerar att i brist på kunskap om barnet fatta beslut som inte är möjliga att verkställa. Det har därför uppstått ett behov av att tydliggöra socialtjänstens ansvar gentemot domstolen. Socialnämnden ska rätta sig efter domstolens beslut och verkställa det. Samtidigt är resurserna inte oändliga och vid uppenbara tveksamheter om lämpligheten måste socialtjänsten göra en egen bedömning om barnets bästa. I dessa fall krävs att socialtjänsten omedelbart vänder sig till domstolen för en diskussion om möjligheten att verkställa beslut. Föreliggande riktlinjer avser att förtydliga socialtjänstens mandat och underlätta en likartad handläggning över hela staden.

Förvaltningen avser att vidare undersöka behovet av och förutsättningarna för en stadsgemensam resurs för stöd vid umgänge.

Eftersom riktlinjerna i sin helhet är föremål för remiss vill förvaltningen också peka på följande punkter i riktlinjerna:

Sid 8 Förutsättningar för handläggning av familjerättsliga ärenden; och delegation.

Riktlinjerna talar här om tjänstemän med särskild familjerättskompetens. Förvaltningen menar att tanken är god. Det finns dock ingen särskild utbildning i stadens regi som kan ge till nya familjerättssekreterare. Det finns inte heller någon särskild inriktning på socionomprogrammet. Förvaltningen anser att staden bör överväga särskilda utbildningar liknande dem för nyanställda barnutredare för att ge riktlinjernas formulering ett konkret innehåll. Som det nu är saknar den relevans.

Sid 12, Barns rätt till umgänge med andra personer. I slutet av andra stycket finns en formulering som om den tolkas bokstavligt ger orimliga konsekvenser. Enligt formuleringen skulle en utredning om ett barns behov av umgänge med t.ex. morföräldrar kunna pågå ända fram till beslut i stadsdelsnämnd utan att vårdnadshavaren betraktades som part. Vårdnadshavaren skulle alltså inte ha rätt att se utredningen, kommentera den och framträda inför nämnden inför beslutet. Formuleringen bör ses över.

På senare tid har det vid flera tillfällen förekommit att personer genom surrogatmödrar fått barn utomlands. Det är en helt ny situation där barnet kommer till Sverige med sin biologiske far. Enligt folkbokföringsregler är han dock inte far förrän faderskap fastställs och han är inte heller vårdnadshavare. Ärenden handläggs just nu på ett skiftande sätt. Stadsdelsförvaltningen vill påpeka att det finns ett stort behov av riktlinjer på detta område.

Ärendets beredning

Ärendet har beretts på socialtjänstavdelningen i samarbete med familjeenhetens familjerättsgrupp och har behandlats på sedvanligt sätt i förvaltningsgruppen.

Bilaga

Förslag till reviderade riktlinjer för handläggning av ärenden rörande vårdnad, boende, umgänge och namn.